

A *Cepaea hortensis* (O.F. Müller 1774) /fehérszájú kerticsiga és a *Cepaea nemoralis* (Linnaeus, 1758) /sötétszájú ligeticsiga előfordulása a Dél-Tiszántúlon és a Duna-Tisza közti Csongrádon, Csanyteleken és Szegeden

DOMOKOS TAMÁS

1124 Budapest, Bűrök utca 24–25. E, II/4. (e-mail: tamasdomokos@freemail.hu)

Írásomat volt múzeumi kollégámnak, Kovács Gábornak (*Nagymágocs, 1955 †Szeged, 2009), a mindig segítő igaz ember emlékének ajánlom.

Kivonat

A vizsgált terület meleg és száraz. Ennek ellenére a szerző 13 településről 73 tétel *Cepaea hortensis*, valamint 5 településről 19 tétel *Cepaea nemoralis* faj előfordulásáról tesz említést.

Kulcsszavak: védett faj, elterjedés, ember közeli fajok, mikroklíma, kitettség, árnyékoltság

Abstract

Occurrence of *Cepaea hortensis* (O.F. Müller 1774) and *Cepaea nemoralis* (Linnaeus, 1758) in the southern Tiszántúl region, and in Csongrád, Csanytelek and Szeged of the Danube–Tisza Interfluve, Hungary

The investigated areas are warm and arid. In face of this, 73 samples from 13 settlements, and 19 samples from 5 settlements of *Cepaea hortensis* and *Cepaea nemoralis* are reported here, respectively.

Key words: protected species, distribution, synanthropic species, microclimate, exposure, shadiness

Bevezetés

A címben jelzett két faj dél-tiszántúli előfordulásáról sem Csiki Ernő, sem pedig Soós Lajos monográfiájában nem találtam adatot (Csiki 1902, Soós 1943).

Pintér (1962) a *Cepaea hortensis* (O. F. Müller, 1774) magyarországi elterjedési határát – az akkori faunisztikai adatok alapján – a Duna vonalában, környezetében, a *Cepaea nemoralis* (Linnaeus, 1758) fajtát pedig ettől nyugatabbra határozta meg.

Később Jánossy & Krolopp (1994) győrújfalui kavicsbánya 20x20,5 és 30 m mélyéről vett, alsó pleisztocén korú mintáiból jelzik a *Cepaea hortensis* jelenlétét, ugyanakkor a recens elterjedésével kapcsolatban Pintér (1962) véleményét osztják: „A magyarországi pleisztocénből ezt a fajt nem közölték eddig. A győrújfalusi anyagból előkerült néhány példány közül az egyik recens

keveredés gyanúját kelti, a többi feltűnően jó megtartású. A faj ma szélesebb értelemben véve nyugat-európai elterjedésű és hazánkban is csak Nyugat-Dunántúlon, illetve a Duna mentén található. Lehetséges, hogy a pleisztocénben is hasonló areája volt, és ezért nem került elő eddig a kvarter üledékeinkből (Nyugat-Magyarország ilyen szempontból kevésbé ismert területünk.)”

A *C. hortensis* és a *C. nemoralis* fajokra vonatkozó dél-alföldi elterjedési adatok először Kovács (1977), ezt követően Pintér et al. (1979) munkájában, majd 20 évvel később, a védelmüket propagáló Domokos (1996) írásában bukkannak fel. Legutóbb Pintér & Suara (2004) elterjedési kötete nyújt számunkra adalékot. Sajnálattal kell megállapítani, hogy a 2011 óta védett fajok szisztematikus kutatására ez ideig nem került sor,

így aztán a fajok areájának a megrajzolása során a malakológus csupán ad hoc gyűjtések adataira támaszkodhat (Domokos & Pelbárt 2007).

A két faj kutatásának elhanyagolásában szerepet játszhatott az a tény is, hogy a behurcolás, az invázió /az areán kívüli előfordulás res non grata. Pedig, több szempontból sem elhanyagolható a természetes fluktuációs övezet vizsgálata mellett, az ember generálta elterjedésű szinantróp, idegenhonos, adventív fajok fluktuációs övezetének ökológiai vizsgálata. Az előbbieken kívül nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy populációgenetikai modellállatokról van szó, amelyek monitorozása

a globális felmelegedés aspektusából sem mellékes.

Pintér & Suara (2004) magyarországi molluszkák recens elterjedését bemutató kötetének megjelenése óta 14 év telt el. Ez nagy idő a faunisztikai kutatás, és persze a klíma változás történetében is.

A következőkben kronológiai sorrendben ismertetem a fajokról Pintér (1962) óta megjelent publikációkat, ezt követően pedig még publikálatlan előfordulásokat közlök. Ahol lehetőségem van rá, megadom az adott faj színkombinációját, de annak statisztikai vonatkozásaival (Wiesinger 1968) nem foglalkozom.

Anyag és Módszer

A 2005. évet megelőző adatok a Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba) Mollusca gyűjteményének adatbázisából, az azt követők pedig saját gyűjteményemből, feljegyzéseimből, esetleg kollégáimtól származnak. Mivel Hódmezővásárhely születésem helye, a hazajárásból következően viszonylag sok a „találat”.

Az új adatok felsorolása a következő sémát követi: Település (UTM kód): gyűjtőhely, biotóp rövid

jellemzése, dátum. (példányszám színváltozat). Abban az esetben, ha a zárójelben a színváltozatot jelölő betű (S= sárga, CS= csíkos, R=rózsaszín) előtt nincs szám, akkor nem történt begyűjtés, mert csak élő példányokat találtam.

A térképek (3–5. ábra) az Országos Meteorológiai Szolgálat honlapjáról (<https://www.met.hu/>) származnak.

Elterjedési adatok

Cepaea hortensis: eddigi adatok

14 évvel Pintér (1962) publikációját követően, Kovács Gyula Szarvason az Ótemetőben bukkan rá az első dél-tiszántúli *Cepaea hortensis* populációra (Kovács 1977).

Az első, 1979-es elterjedési kötet szerzői (Pintér et al. 1979) közlik Kovács Gyula unikális adatát: DS 69: Szarvas: temető.

A következő évben megjelenik Kovács Gyula Békés megye Mollusca-faunájával foglalkozó alapvetése (Kovács 1980), amelyben a lelőhelyi adaton kívül a gyűjtési időpontokról és a gyűjtött példányok számáról is tájékozódhatunk [Szarvas, Ótemető: bokros-bozótos rész, 1976.07.01. (2), 1977.07.01. (46)]. A második gyűjtés meggyőzi a kételkedőket arról, hogy nem véletlen címkeelírásról van szó.

Bába (1992) az Alföld szárazföldi csigáit felsoroló, összefoglaló munkájában az előbb citált irodalmakban fellelhető szarvasi előfordulásról nem ejt szót!

Domokos (1996) a faj védelmét propagáló írásában, a Munkácsy Mihály Múzeum Mollusca gyűjteménye alapján a következő előfordulásokat

1. ábra: Egyszínű sárga és csíkos fehérszájú kerticsigák tavaszi napozása Békéscsabán a Wlassics sétány 6. előtti parkban.

említi (A felsorolás közben használt rövidítések: S = sárga változat, CS = csíkos változat): Hódmezővásárhely: Lázár u., park, 1994.06.06. (5); Kistópart u., park, 1996.06.02. (1); Katolikus (Arany) temető, 1996.10.27. (2); Szarvas: Arborétum, 1990.07.14 és 1994.05.07 között, (116 S); Virág u. gyp, 1989.08.05.06. (141S); Öntözési Kutató Intézet, nádas, 1993.10.09. (1S); Mezőtúr, park 1996. (1?) (Balogh Tamás, pers. comm. 1996); Békéscsaba: Munkácsy Mihály Múzeum, park. 1994.05.12. (1S), Wlassics sétány, 1996.09.16. (12, S és CS) (1-es ábra); Békés: Tündér u., Hégely László kertje, 1993.05.27. (50, CS>S).

Pintér & Suara (2004) elterjedési kötetében már az alábbi adatokkal találkozunk: DS 44:

Cepaea hortensis: még nem közölt adataim/adataink

Szeged (DS 21): Gyálai/Hattyasi Holt-Tisza, III. böge, Feketevíz, nádas, magaskórós, 2005.07.19. (11 – S, CS). (Nacs Kálmán, pers. comm., 2019.04.07.

Szeged (DS 32): Dugonics temető, kerítés közelében, gallyak alól, 2001.09.19. (2 S és 1CS); Hattyasi átjáró, 2005.07.19. (S, CS) (Nacs Kálmán, pers. comm., 2019.04.01.); Zsinagóga, Hajnóczy utca, bokros és mohás kövek 2016.06.02. és 20. (20S). (Nacs Kálmán, pers. comm., 2019.04.01.)

Mindszent (DS 35): Szabadságtér 15. virágágyás, 2018.06.07. (S, CS); Szabadságtér 17.,17/A, 18. sövény és bokrok alja, 2018.06.07. (S, CS); Szabadságtér 22. elhanyagolt épület előtti hárs és kőris alatti árnyliliomos ágyás, 2018.06.07. (S, CS); Szabadságtér 19. bokros fás (juhar, gesztenye, meggy) avaros, borostyános, 2018.06.07. (S, CS); Ó-temető/Kegyeleti Park, Sebők Flóriánné keresztjéhez legközelebbi orgona alatti sírkövek, 2018.09.06. (6S).

Csanytelek (DS 36): temető, Zsótér István és Kató Emília sírja közelében az öreg fűzfa alatti detritusz, 2018.07.05. (1S).

Csongrád (DS 37): Kereszt utca, ... (1S); Dob utca,... (1S).

Hódmezővásárhely (DS 43): Kincses temető, 1998.02.16 (4.); Hódmezővásárhelyi Népkert, park, 2000.11.08. (1.); Hóvirág utca 8. és 18. között, kerítés sövény alja, 2015.05.18. (3 S, 1CS, 1R); Liget és az Ipoly utca sarka, 2017.04.01. (1S); Koszta utca 2. bokrok alja a Hóvirág utca felőli oldalon, 2018.06.08. (S); Ifjúság utca 1/A árokpart, meggyfa, jukka, 2018.06.08., Ifjúság utca 19. vadszőlős kerítés alja, 2018.06.08. (R és S – Az utca páratlan oldalán még sok helyen láttam); Tuhutum utca 2. és 8. közötti házak előtti virágágyások, 2017.06.29. (S, CS), Tuhutum utca

Hódmezővásárhely: Lázár utca; DS 69: Szarvas: arborétum; Arborétum utca; Erzsébet-liget; Ó-temető; Öntözési Kutató Intézet; temető; Virág u.; ES 07: Békéscsaba: Munkácsy Mihály Múzeum, park; ES 18: Békés: Tündér utca.

Domokos 1996-os dolgozatában idézett előfordulások közül a következő adatok hiányoznak a Pintér & Suara (2004) műből: hódmezővásárhelyi Kistópart utca és a Katolikus/Arany temető, mezőtúri park, békéscsabai Wlassics sétány.

Domokos (2018a) Mindszent malakofaunáját ismertető dolgozata egy újabb előfordulási adatot említ: DS 35: Mindszent: Új-temető, családi sírboltok mögött, korhadék 2004.06.03. (2).

17, Izraelita temető, Grosz Jakabné síremléke közelében lévő kerítés alja, 2017.06.29. (1S, 1CS).

Hódmezővásárhely (DS 44): Aranytemető, gyp, 1998.01.18. (6.), 2001.01.01. (7.); Újváros, Bauer-tó, csalános vízpart, 1998.05.16. (6S); Rárósi utca 7. árokpart, 2007.09. (2S); Bocskai utca 33. virágágyás, 2014.03.06. (4S és 1CS); Mérleg utca 3., gyümölcsöskert, avar, 2014.05.24. (5S); Ifjúság és a Nagy András utca sarka, kert, 2017.04.01. (1S); Árpád utca 2., park, juhar csemeték, madárbirs, borostyán, 2017.04.10. (1S); Mérleg utca 1. kerítés, fás-bokros biotóp az állomás felőli oldalon, 2014.05.24. (1S); Aranytemető XIII. parcella, Domonics–Bozó sír növényzete, 2017.05.24. (2S, 2CS); Aranytemető XII. parcella, Mucsi–Major sír melletti hársfa törzse, 2017.05.24. (1R); Búvár utca 46. betonkerítés 2017.05.24. (2 R); Búvár utca 54. ház lábazata és kapuja, 2017.05.24. (2 S); Búvár utca 56. kapu, 2017.05.24. (1S); Teleki utca 12. hárs, juhar, madárbirs alja, 2017.05.24. (2S, 1CS); Mátyás utca 30. kőkerítés alatti virágos sáv, 2017.05.24. (3S); Mátyás utca 32. árnyliliom alja, 2017.05.24. (S); Táncsics utca 4. fagyat sövény alja, 2017.05.24. (1S); Táncsics utca 8. fűz, tuja alatti borostyános, 2017.05.24. (1S, 1CS); Bajcsy-Zsilinszky utca 52. lebontott ház elgazosodott kertje, 2017.06.19. (1S, 1CS); Hódmezővásárhely vasútállomás épületei mögötti platánfás kert, 2017.06.29.(S, 1CS); Garay u. 56. és 62. utcai virágágyás, 2017.12.30. (1S és 1CS); Jókai u. 29. kerítés környéke, 2018.05.10. (3S, 1CS); Csiga utca 2. virágágyás, 2018.10.21. (2S); Hódtó utca és a Kaszap utca sarka, Bagolyvár előtti park, borostyán alatt, 2017.06.10. (S, CS).

Szentes (DS 46): Baross u.10, kerítés borostyános lábazata, 2016.05.05. (1 S), 2018.06.14. (4S és 2CS).

Orosháza (DS 75): Vásárhelyi úti temető, Gottstag Család sírhelye, borostyános, 2017.03.10. (1S).

Gyoma (DS 89): Fő út, bokros, 2018. (CS); Erzsébet-liget, tölgyes, 2014. (S). (Deli Tamás, pers. comm., 2018.)

Mezőtúr (DT 70): Bem József utca 18/B, kert, borostyános borítás, avar, 2015.03.26. (9 S).

Békéscsaba (ES06): Wlassics-sétány, Millenniumi emlék park, bokrok alól 2006.12.19. (7S és 1CS); Posta köz, bokrok alól 2010.10.07. (13S); Derkovits sor, Békés Megyei Tudástár és Könyvtár és az út közötti bokros sáv, 2018.09.07. (1S).

Békéscsaba (ES 07): Izraelita temető, bokros

***Cepaea nemoralis*: eddigi adatok**

A faj elterjedésével kapcsolatos publikációk: Pintér et al. (1979): DS 75: Orosháza: temető. Kovács (1980) az előbbi adat helyét pontosítja, és megadja a gyűjtés időpontját és a gyűjtött házak példányszámát: DS 75: Orosháza: Szegedi út melletti temető, bokros-bozótos rész, 1975.03.13. (17), 1976.05.09. (124).

Domokos (1996) a Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba) gyűjteményéből említett három tétele közül [DS 35: Mindszent: Ó-temető, gyep és kövek alól, 1986.10.11. (11 egycsíkos sárga és világossárga változat); DS 75: Orosháza: temető a 47-es útnál, gyep, 1978.05.06. (1) 1988.04.29. (23 főleg többcsíkosak)] a mindszeri előfordulás új közlés.

Pintér & Suara (2004): DS 35: Mindszent: Ó-temető; DS 75: Orosháza, temető; Vásárhelyi út, temető (temető = temető a 47-es útnál = temető a Vásárhelyi útnál).

***Cepaea nemoralis*: még nem közölt adatok**

Mindszent (DS 35): Ó-temető/Kegyeleti Park, Sebők Flóriánné keresztjéhez legközelebbi orgonás folt, sírkövek, 2018.09.06. (3S egycsíkú).

Hódmezővásárhely (DS 44): Kincses temető, gyep, 1998.02.16. (1); Árpád utca 2., park, juhar csemeték, madárbirs, borostyán, 2017.04.10. (1 ötcsíkos).

Nagymágocs (DS 65): Mátyás király utca 31., 39-41. kertek... 1990-es évek (~ 50 S egy- és ötcsíkos, az egycsíkosok között vannak szaggyatott csíkozottságúak); Kossuth Lajos utca 2. 2018 előtt (~10 S egy és ötcsíkos) (Nacs Kálmán, pers. comm., 2019.04.09.)

2016.05.27. (24 összeolvadó csíkokkal + egy 5 csíkos variáns); Vandhádi út 2. vaskoslevelű bőrlevél virágágyás (*Bergenia crassifolia*), 2018.06.13. (S, CS tömeges); Vandhádi út 2/A kerítés alja, 2018.06.13. (S); Felsővégi/Berényi úti evangélikus temető ÉNY-i sarka, kerítés, bodzás, líciumos útszegély folt, 2018.08.27. (7S, 54CS) (Lennert József, pers. comm., 2018.09.13.); Szarvasi út 97., elhagyott ház és kert, valamint a felüljáró töltése, 2018.09.06. (5S, ebből egy élő példány); Ady Endre utca 36., kert, 2018.10.10. (1S).

Gyula (ES 26): Pándy Kálmán Kórház, Pszichiátria előtti park, detritusz, 2016.05.06. (2 S).

Sajnos technikai okok miatt az újabb elterjedési kötetbe nem kerülhetett be Nacs Kálmán (2003) következőkben sorolt nagymágocsi adatai: DS 55: Nagymágocs: 9D kevert hársas erdő tölgyel, 2001/2002. (10); 8I fiatal akácos, csalán, sásos, 2001/2002.(7); DS 56: Nagymágocs: temető, bokrok alja, 2001/2002. (24); DS 65: Nagymágocs: 22B cserjés akácos, csalán, 2001/2002. (10). Nacs (2003) publikációjának fontosságát az adja, hogy a négy nagymágocsi tétele közül három – eddig még unikálisnak számító – erdei előfordulás. Ideám szerint: itt a temetőből „kirajzó” példányokkal van dolgunk.

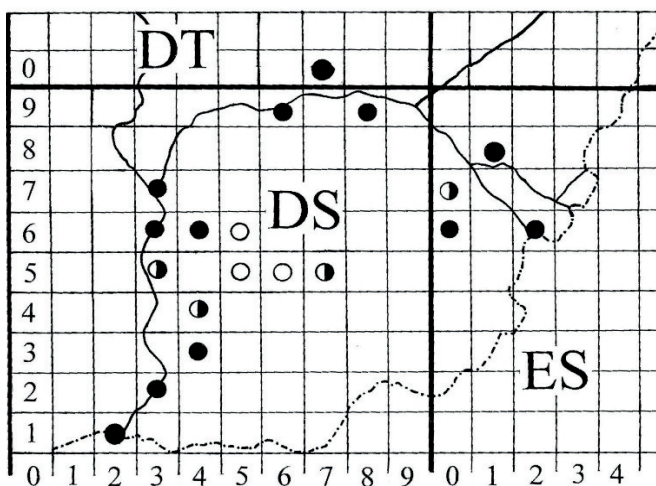
Domokos (2018b): Kelet utca 49. számú üres telek, bodzabokor alatt, 2017.03.10. (5S egycsíkos, 4 ötcsíkos – a S nagyobb és gömbölydedebb).

Békéscsaba (ES 07): Ady E. utca 26. és 28., kert kerítése, 2016.05.24. (2S szaggyatott csíkokkal) és virágágyása, 2018.01.10. (1S szaggyatott csíkkal); Ady E. utca 30-34. kerítésalatti sövény, 2017.04.10. (1S szaggyatott csíkkal); Ady E. utca 26. kerítésén (4S szaggyatott csíkkal), 2018.09.19. (4S szaggyatott csíkkal, juvenilisek).

Orosháza (DS 75): Kelet utca 49. számú üres telek, bodzabokor alatt, 2017.03.10. (5S egycsíkos, 4 ötcsíkos – a S nagyobb és gömbölydedebb); Vásárhelyi úti temető, Gottstag Család sírhelye, borostyános, 2017.03.10. (7 ötcsíkos).

Diszkusszió

Jelen írásban a Dél-Tiszántúlról és a Tisza jobb partjának közelében fekvő három településről 73 tétel (13 település) *C. hortensis* és 19 tétel (5 település) *C. nemoralis* került ismertetésre (2. ábra). Egyértelmű a *C. hortensis* jelentősebb adaptációja, ami nem meglepő, hiszen Kerney et al. (1983) szerint e nyugat- és közép-európai fajjal szemben a *C. nemoralis* nyugat-európai elterjedésű. A *C. nemoralis* a címben szerepelt területen történő előfordulása némileg ellentmond Welter-Schultes (2012) elképzelésének, aki Európában és ÉK-Amerikában előforduló *C. hortensis* areájának európai foltját kisebbnek, és a mediterráneumba kevésbé behatolónak tartja, mint a *C. nemoralis* fajtét.

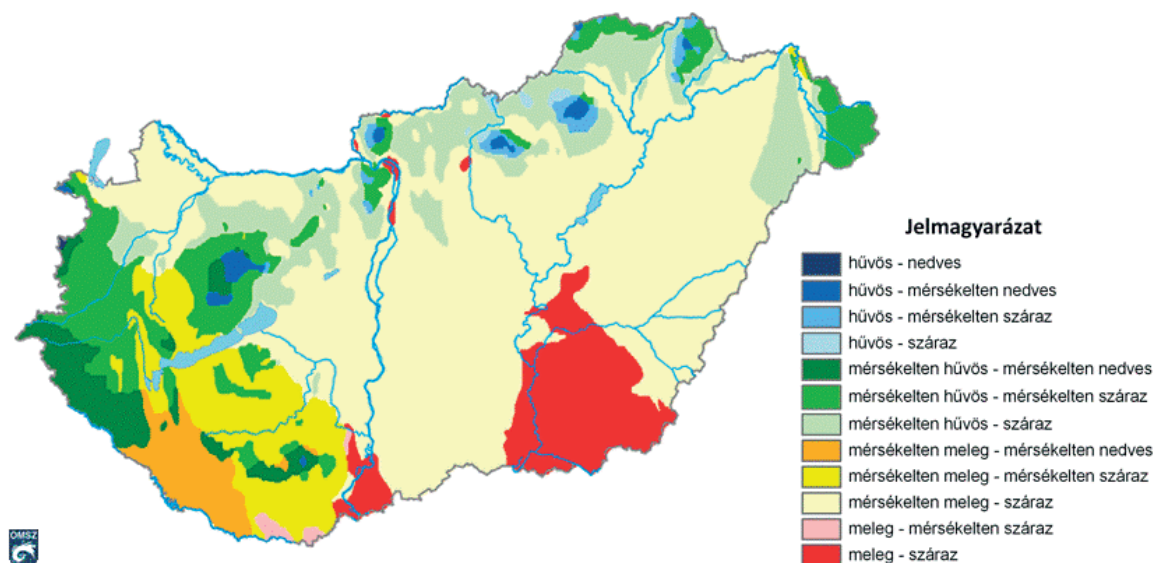
2. ábra: Dél-tiszántúli és néhány Duna-Tisza közti *Cepaea hortensis* (telített kör) és *Cepaea nemoralis* (üres kör) lelőhely UTM-es térképen. Mindkét faj előfordulását felezés jelöli.

Itt szeretném megjegyezni, hogy a Hódmezővásárhely több pontján előkerült rózsaszín változat – eddigi ismereteim szerint – unikális az Alföldön (Domokos & Pelbárt 2007).

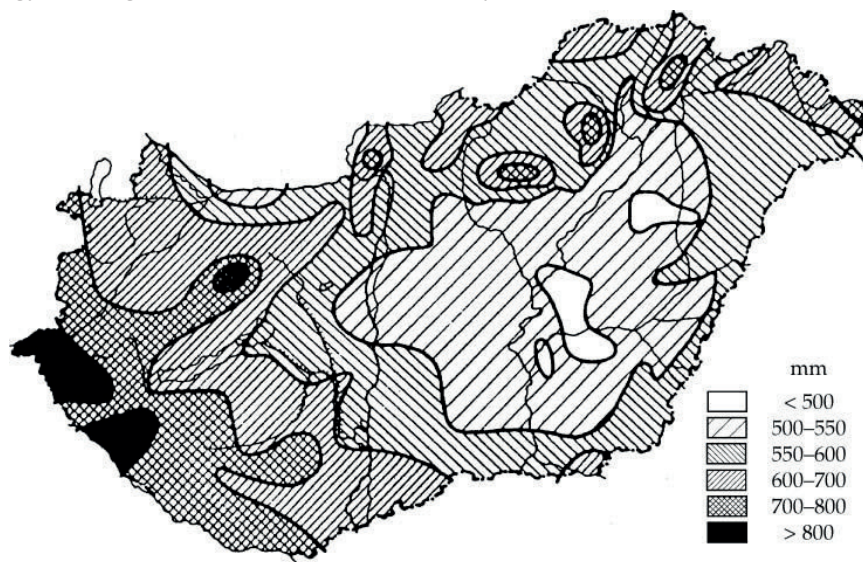
A Hámorba behurcolt *Cepaea nemoralis* 1982-ben történő megtalálása (Domokos 2003) – a klímaelemek ismeretében – nem váltott ki bennem különösebb csodálkozást, és gyorsan napirendre tértem felette. Hogyan lehetséges

azonban, hogy a Dunántúlon előforduló *Cepaea hortensis* és *nemoralis* megjelenik az Alföld legmostohább meleg-száraz zónájában (2. és 3. ábra). A klímafelosztás túl „durva”, vagy a mikroklíma ennyit javít a helyzeten? Az évi csapadék zónákat vizsgálva (4. ábra) az előbbi ellentmondás, ha nem is szűnik meg, de tompul, hiszen 550–600 mm-es évi csapadék sávja, amelyben már megtaláljuk a jelen írásban vizsgált *Cepaea* fajokat, bekanyarodik a Dunántúl szívébe is. Némileg hasonló képet mutat a 7A télállósági zóna pozíciója is (5. ábra), hiszen a Dél-Tiszántúlt a Duna–Tisza közén keresztül, ha legyezőszerűen is, de összeköti a Dunántúllal. Mivel a talált előfordulások mind a csapadék, mind pedig a télállóság szempontjából északabbra is fellelhetők, fel kell tételezni, hogy a locsolásból, expozícióból, árnyékoltságból, domborzati különbségekből adódó lokális mikroklíma 50 mm-es csapadék hiányt, illetve 2,8 Celsius-fok hőmérséklet pluszt tud kompenzálni. (A hódmezővásárhelyi, megközelítően 30 lelőhelyi adatnak több mint fele ÉNY-É-ÉK expozíciójú biotópból származik.). Az egyes, mikroklímából adódó előfordulási pontok között, a kevésbé adaptív klíma/ökológiai gát nem teszi lehetővé a spontán terjedést/ migrációt, ezért „váltakozó” az általam vizsgált két faj is szinantroppá. Az ökológiai gát a klíma változásával megszűnhet, és a migráció előtt szabaddá válhat az út, nem úgy, mint a termálvízbe behurcolt fajok esetében (Varga & Kovács 2011), ahol az ilyen jellegű váltás gyakorlatilag kizárt.

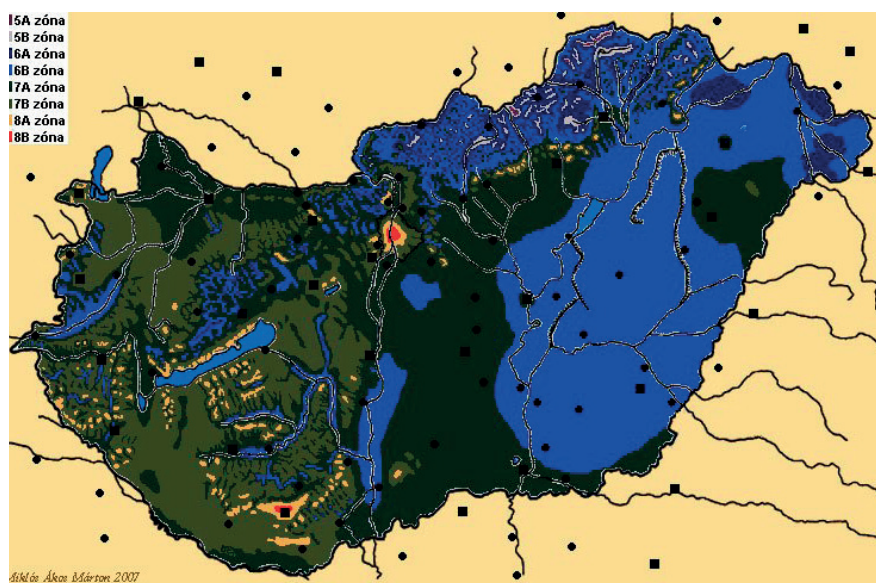
Végezetül szeretnék még szólni az elterjedési kötetek UTM-es térkép-ábrázolásainak lehetséges pontosításáról is. A faunisztikai adatok hiányának két forrása lehet: 1. Nem kutatták a vizsgált területet. Ilyenkor az UTM-es faunisztikai térképen üres négyzete(ke)t találunk. 2. Kutatták a területet, de nem találták meg az illető fajt. A mai gyakorlat szerint ezt az állapotot is üres négyzet „jelöli”. Véleményem szerint: a két állapot megkülönböztetésére mínuszjel alkalmazása lenne indokolt.

3. ábra: Magyarország klímabeosztása (OMSZ, Péczely)

4. ábra: Magyarország éves csapadékeloszlása (MEK)

5. ábra: Magyarország téllállósági zónái Miklós Ákos Márton 2007 alapján
 (6B: $-20,6 \rightarrow -17,8$ °C, 7A: $-17,8 \rightarrow -15,0$ °C)

Köszönetnyilvánítás

Hálával tartozom Majoros Gábornak és Suara Róbertnek írásom elkészültéhez nyújtott taxonómiai és kartográfiai segítségéért. Lennert Józsefnek a békéscsabai, Deli Tamásnak a gyomai, Nacs Kálmánnak a szegedi adatainak átengedéséért, Páll-Gergely Barnának technikai segítségéért mondok köszönetet.

Irodalom

- BÁBA, K. (1992): Die Verbreitung der Landschnecken im ungarischen Teil des Alföld, I. — Soosiana, 19: 25–59.
- CSIKI, E. (1902): Mollusca. — Fauna Regni Hungariae, 6: 1–42.
- DOMOKOS, T. (1996): Javaslat a még nem védett közép-európai montán Gastropodák, valamint a *Cepaea nemoralis* és a *Cepaea hortensis* fajok védeltségére. — Malakológiai Tájékoztató, 15: 53–59.
- DOMOKOS, T. (2003): Behurcolt *Cepaea nemoralis* (Linnaeus, 1758) a Bükkben. — Malakológiai Tájékoztató, 21: 65–67.
- DOMOKOS, T. (2018a): Szórványadatok Mindszent (DS 34, 35, 45) recens malakofaunájához (Mollusca), különös tekintettel néhány halmára (Harangos, Nagy, Gál, Hegyes, Koszorús, Móra, Ludas) (1986–2015). — Crisicum, 10: 119–141.
- DOMOKOS, T. (2018b): A 2017-es év egyik aktualitása és érdekessége Orosházán. 120 éve született Boldizsár István festőművész (emlékkiállításához kapcsolódó háttér információk). — Mozaikok Orosháza és vidéke múltjából, 17: 48–51.
- DOMOKOS, T. & PELBÁRT, J. (2007): Magyarország védett puhatestűi. — 1–144. Nagykovácsi (Grafon Kiadó).
- JÁNOSSY, D. & KROLOPP, E. (1994): Alsó-pleisztocén Mollusca- és gerinces fauna a győrialfalusi kavicsbányából. — Földtani Közlöny, 124 (4): 403–440.
- KERNEY, M. P., CAMERON, R. A. D., JUNGBLUTH, J.H. (1983): Die Landschnecken Nord- und Mitteleuropas. — 1–384; Hamburg-Berlin (P. Parey).
- KOVÁCS, Gy. (1977): A *Cepaea hortensis* (O.F. MÜLLER) faj új alföldi lelőhelye Magyarországon. — Soosiana, 5: 62.
- KOVÁCS, Gy. (1980): Békés megye Mollusca-faunájának alapvetése. — A Békés Megyei Múzeumok Közleményei, 6: 51–84.
- NACSA, K. (2003): Adatok Nagymágocs (DS 55, 56, 65, 66) és környéke malakofaunájához. — Malakológiai Tájékoztató, 21: 82–92.
- PINTÉR, I. (1962): Die Verbreitung der Schneckengattung *Cepaea* in Ungarn. — Opuscula Zoologica (Budapest), 4 (2–4): 121–125.
- PINTÉR, L., RICHNOVSZKY, A & SZIGETHY, A. (1979): A magyarországi recens puhatestűek elterjedése. — Soosiana (Suppl. I.). 1–351.
- PINTÉR, L. & SUARA, R. (2004): Magyarországi puhatestűek katalógusa hazai malakológusok gyűjtése alapján [Catalogue of the Hungarian molluscs based on the collectings of Hungarian malacologists] - In: Fehér, Z. és Gubányi, A. (Eds.): A magyarországi puhatestűek elterjedése [Distribution of the Hungarian molluscs] II: 1–517; Budapest (Magyar Természettudományi Múzeum).
- SOÓS, L. (1943): A Kárpát-medence Mollusca-faunája. — In: Magyarország természetrajza, I. Állattani rész. 1–478; Budapest. (Magyar Tudományos Akadémia)
- VARGA, A. & KOVÁCS, T. (2011): Két új szinanthróp édesvízi Mollusca faj a hazai faunában. — Folia Historico-naturalia Musei Matraensis, 35: 7–8.
- WELTER-SCHULTES, F. (2012): European non-marine molluscs, a guid for species identification. — 1–679; Göttingen (Planet Poster Editions).
- WIESINGER, M. (1968): Néhány észrevétel a kerti csiga (*Cepaea hortensis* O. F. Müller) szentendrei populációjának csíkkombinációjáról. — Állattani Közlemények, 55 (1–4): 149–157.